

## INLEIDING

Het is vandaag de derde viering in de serie 'Gespreksgroepen aan het woord'.

De gespreksgroep RAP 100 is waarschijnlijk een van de oudste gespreksgroepen van de Ekklesia. Zij is ontstaan uit het samengaan van een studentengespreksgroep en een participantengroep onder leiding van Henk van Breukelen. Enkele leden zijn al vanaf het begin betrokken. Daaronder bv André Bakker, met zijn ruim 90 jaar de nestor van deze groep. Enkele leden zullen ook in deze viering naar voren komen: Co Kooman, Corrie Ernste en Johan de Groot. De overige leden helpen straks mee met het uitdelen van brood en wijn. Al sinds jaar en dag leest deze groep ieder jaar een boek met elkaar. Meestal een boek waarin nagedacht wordt over wat geloof en spiritualiteit vandaag de dag voor mensen kan betekenen. Zo buigen wij ons dit jaar over teksten van Dietrich Bonhoeffer, omdat het 75 jaar geleden is dat hij in Duitse gevangenschap ter dood werd gebracht.

Voor deze viering hebben we voor het boek gekozen dat we het vorig jaar met elkaar gelezen hebben, 'Hoog tijd voor een andere God' van Roger Burggraeve.

Voordat u denkt dat we vandaag een andere religie gaan promoten, wijs ik u op de ondertitel van dit boek: 'Bijbels diepgronden naar de ziel van ons mens-zijn'.

Hieraan hoort u al dat Roger Burggraeve Vlaming is, priester en emeritus professor ethiek van de Universiteit van Leuven.

Met dit boek probeert hij in Bijbelse teksten een ander godsbeeld te ontdekken dan het beeld van een almachtige, hoogverheven en alwetende God, waarmee velen van ons zijn opgegroeid. Ik laat hem even zelf aan het woord in de Introïtustekst.

## OVERWEGING

Zoals ik aan het begin van deze viering al gezegd heb wil Roger Burggraeve in zijn boek 'diepgronden'. Dat wil zeggen hij wil in de Bijbelverhalen op zoek gaan naar betekenissen die onder de eerste oppervlakkige lectuur verscholen liggen.

We beginnen dus niet bij onszelf, niet bij onze eigen diepste overtuiging, waarvan we dan vervolgens proberen te bewijzen hoe plausibel ze is. Nee, we vertrekken vanuit teksten buiten ons, uit een ver verleden en een heel vreemde cultuur. Door daarin te 'diepgronden' gaan we op zoek naar antwoorden op existentiële vragen van toen en nu, en onderzoeken wat die woorden van toen ons nu nog te vertellen hebben.

Hij gaat er daarbij vanuit dat het 'woord van God' via mensen tot ons komt. Dat de Oneindige zich manifesteert door het eindige. En dat in de persoon die de Bijbelse tekst leest en dankzij de gemeenschap die erover praat, de Openbaring zich gaandeweg en telkens weer voltrekt. En zich gaande de mensengeschiedenis steeds verder en nieuw onthult.

In tien hoofdstukken neemt hij tien bekende en betekenisvolle verhalen uit de Bijbel onder de loep. Van het scheppingsverhaal gaat hij via Abraham, Job, Jona, Mozes, de barmhartige Samaritaan naar Jezus, degene die het Oudtestamentische beeld van God binnenstebuiten keert zoals hij zegt.

Binnen de gespreksgroep hebben we afgesproken dat we ons vandaag zullen concentreren op de hoofdstukken over Mozes en op Jezus. Omdat daarin door Burggraeve een beeld van God wordt getoond waarin we ons als mensen van deze tijd goed kunnen herkennen. Dat ons kan inspireren en verder helpen in ons leven en ons geloof.

Als we over God spreken, dan doen we dat altijd in een context, in een verhaal. God valt niet zomaar uit de lucht. God komt ter sprake in allerlei omstandigheden: iemand is blij, of kwaad, of voelt zich onrechtvaardig behandeld, of er loopt iets mis.... En dan blijkt God de ziel, de bezieling, of de rode draad in ons mens-zijn. Bijbelse verhalen zijn dus geen verhalen óver God, maar gebeurtenissen waarin God opduikt. Vandaar dat hij zoveel verschillende gezichten en betekenissen heeft.

Het Mozesverhaal wordt ook wel 'het verhaal van de Naam' genoemd, omdat daarin de openbaring van God centraal staat.

Het begint als een vrouwenverhaal. Dankzij de twee vroedvrouwen Pua en Sifra die zorgen dat joodse jongetjes geboren kunnen worden zonder gedood te worden door Egyptenaren, dankzij de moed van zijn moeder en zijn zusje Myriam, en tenslotte dankzij het mededogen van de Egyptische prinses die hem meeneemt naar het hof van de Farao, kan dit joodse jongetje opgroeien in veiligheid en krijgt hij een Egyptische naam: Mozes, wat wil zeggen 'ik heb hem uit het water gehaald'.

Opgroeiend aan het hof van de farao verhuist zijn originele identiteit naar het onderbewuste en lijkt verdrongen. Totdat er op een dag iets gebeurt dat de Hebreëer in hem wakker maakt. Hij ziet hoe een Hebreëer wordt mishandeld en uit woede slaat hij de Egyptische dader dood. Door partij te kiezen voor de underdog wordt hij onaanvaardbaar voor de gevestigde orde en moet hij vluchten om zijn hachje te redden.

In Midjan wordt hij opnieuw door vrouwen uit de nood geholpen. Hij trouwt met Sippora en ze krijgen een kind, Gersom. Dat betekent: 'ik ben te gast in een vreemd land'. Opnieuw lijkt hij zijn oorsprong te zijn vergeten.

Maar God vergeet hém niet. Jahwe is diep geraakt door de ellende van het joodse volk. En dus komt bij God Mozes in het vizier, hij die als schoonzoon van Jetro dacht een nieuw leven te beginnen en vooral niet aan zijn verleden herinnerd wenste te worden.

En dan begint het verhaal dat wij zojuist hoorden. De engel van Jahwe verschijnt in een vuur dat opvlamt uit een doornstruik. Jahwe wordt hier voorgesteld als het hinderlijke geheugen van de mens. Mozes heeft zijn verleden willen verdringen, maar er is iets blijven smeulen dat nu opflakert. Het brandend braambos is de veruitwendiging van een innerlijk vuur. Het was al aanwezig toen Mozes de Egyptenaar doodde, maar was daarna weer gedoofd. God is de ziel, het inwendig vuur van de mens, de Oneindige die in het eindige wil wonen, die de mens in het diepst van zijn wezen raakt.

Mozes ziet het vuur en komt nieuwsgierig dichterbij. En hoort dan hoe Jahwe hem aanspreekt met zijn naam, indringend, tot tweemaal toe: Mozes, Mozes.

Door deze naam krijgt hij de identiteit die hem van anderen onderscheidt. En Mozes antwoordt met Hineni, 'hier ben ik'. In het Hebreeuws een accusatief, wat erop duidt dat het initiatief niet bij de antwoordgever ligt, maar bij de stem die roept. Mozes wordt geraakt, hij geeft zich over, houdt zich beschikbaar.

Dan zegt God wie hij is: ik ben de God van uw vaderen.

Daarmee verbindt God Mozes weer met zijn Hebreeuwse wortels.

En gaat daarmee nog verder door hem te herinneren aan de ellende van het volk waartoe Mozes ook zelf behoort. God heeft een duidelijk doel voor ogen: de bevrijding uit Egypte. En daarvoor heeft hij Mozes nodig.

De Oneindige kan niet zonder partner. Op zichzelf is hij machteloos. Hier blijkt hoe God wezenlijk relationeel is, altijd in een verhouding staat: het eeuwige 'Ik' met een menselijk 'jij' tegenover zich. De roeping van Mozes is dan ook geen vrijblijvende ontmoeting. Het Verbond is tweerichtingsverkeer.

De openbaring van God voltrekt zich op het scherpst van de snede: een intieme relatie maar ook een weerbarstige verhouding, niet zoetsappig lief, maar onomwonden, met lef, face to face. En er ontstaat een discussie waarin Mozes onder zijn roeping vandaan probeert te komen.

Omdat hij tegen Egyptenaren zal moeten strijden vraagt hij om een Gods Naam die ook op hen indruk zal maken. En dan komt het fameuze antwoord, waardoor God zijn heel unieke Naam openbaart: *'eyeh asjer eyeh'* 'Ik zal er zijn' en ook 'die er zijn zal'.

Met deze naam wordt het geheim van God niet onthuld. Integendeel, de Naam versterkt het mysterie. Hiermee wordt uitgedrukt dat Gods 'zijn' een actieve aanwezigheid is die iets teweegbrengt. Met deze naam verbindt hij zich met Mozes. Hij verbindt zich met deze naam met iedere mens, die aan Gods roeping gehoor wil geven en in zijn leven gehoor wil geven aan zijn roepstem.

Deze naam is de naam van een universele God. De God van de vaders van de Hebreeërs wordt de God die er is en zijn zal voor alle mensen. Van alle tijden en plaatsen.

Zo staat het al in het boek Jozua: Ik zal met u zijn zoals Ik met Mozes ben geweest. Ik zal u niet opgeven en u niet verlaten (Joz. 1,5c).

Die herhaling legt de klemtoon op twee aspecten van het Verbond. Naast de verzekering van de genade van de aanwezigheid en nabijheid blijft er ook de opgave om de opdracht uit te voeren. Dat is de dubbele betekenis van de God die is en zijn zal: Ga en doe wat je moet. Ik laat je met mijn zending nooit los – Ik zal je eraan blijven herinneren – Maar wees gerust, ik laat je ook nooit lós – Ik zal er altijd zijn om je te helpen.

Zo zet het verhaal van Mozes ons op het spoor van God als aanwezigheid en belofte. En openbaart zich het bestaan van Mozes en dat van iedere mens als aanwezigheid en belofte voor anderen.

Het verhaal van Mozes is één van die Bijbelverhalen waarin God opduikt in het leven van mensen. Met ieder verhaal krijgt het beeld van God meer vorm en betekenis. Het wordt rijker maar ook steeds raadselachtiger. En dan komt Jezus. Hij is een verhaal op zich. Wat was zijn passie, zijn bekommernis, zijn roeping, zijn zending?

Lezend bij de evangelisten, maar ook bij de vroege kerkvaders valt op dat Jezus in zijn verkondiging niet zichzelf maar God centraal stelt.

Daarbij komt dat hij nooit over God op zich spreekt. Hij verwijst naar het Rijk Gods. Daartoe nodigt hij ons uit, roept hij ons op: keer om, bekeer je, verbind je met het koninkrijk van God.

Het is duidelijk dat Jezus met het Rijk Gods geen territorium of welomschreven machtsgebied bedoelt. Zijn boodschap is helemaal gericht op het actief en dynamisch 'heersen' van God. God is een gebeurtenis, Hij brengt iets teweeg. Als Jezus spreekt over het

koningschap van God dan is dat ook een gebeuren: God die in de wereld werkelijkheid wordt.

Er is maar één weg die leidt naar het Rijk Gods. Het is de weg van de werken van barmhartigheid: de hongerigen spijzen, de dorstigen laven, de naakten kleden, de vreemdelingen opnemen, de zieken en gevangenen bezoeken.

De heerschappij die Jezus verkondigt heeft iets nederigs. Nergens is er een verwijzing naar macht of dominantie.

Als we denken aan wat Jezus doet, dan denken we spontaan aan wonderen. Daarbij valt op dat Jezus door de evangelisten nooit *thaumaturg* wordt genoemd en het evangelie ook niet spreekt van *thaumata*, wonderen in de strikte zin van het woord. Het gaat bij Jezus veel meer om heersen over de machten van kwaad en duisternis. Daarom gebruiken de evangelisten het woord '*dunamis*' voor wonder, een daad van kracht. Wonderen zijn krachtdaden die ingaan tegen het kwaad, tegen afhankelijkheid en vervreemding, tegen 'bezetenheid'. God wordt werkelijkheid door de strijd tegen het negativisme dat mensen ziek maakt, vernedert, 'ont-bindt'. Johannes gebruikt het woord *semeion*, teken, voor de krachtdaden van Jezus. Wonderen zijn tekens van de komst van licht, van de liefde, van de waarheid van God.

Jezus geeft niet alleen een onverwachte invulling van de heerschappij van God, hij gedraagt zich ook vrij tegenover bestaande tradities. Zowel tegen de religieuze schema's en voorschriften als de heersende sociale opvattingen. Hij doorbreekt sociale grenzen en beperkingen om daarmee te tonen dat het 'heersen' van God geen enkele mens uitsluit. Jezus is het wandelende verhaal van God in deze wereld. In woord en daad toont hij dat het heersen van God niet de klassieke manier van heersen inhoudt. Hij keert dat binnenstebuiten en geeft er een universele dimensie aan.

Heersen wordt: zich ontdoen van heerschappij, dienen, mededogen hebben, genezen, gemeenschap scheppen, erkenning geven, zich verbinden met mensen, ongeacht hun afkomst of wie ze zijn...

Jezus' spreken en handelen is ons referentiepunt: wij zijn geroepen om hetzelfde te doen. Daaruit is de christelijke ethiek van de universele naastenliefde gegroeid.

Wat kunnen we nu zeggen over het godsbeeld van Jezus?

In het roepingsverhaal van Mozes zagen we dat God een betrokken God is. Als Mozes twijfelt aan zijn vermogen om de Farao te overtuigen, krijgt hij van Jahwe te horen dat hij er niet alleen voor staat om zijn zending waar te maken: 'Ik ben er toch, Ik laat je nooit los!' Jezus trekt die gedachte door: hij verkondigt geen afstandelijke God, geen neutraal wezen dat als hoogste 'zijn' de oorsprong is van alles, maar een God die zijn majesteit loslaat en begaan is met het lagere, het kleine, de mens, zijn schepping. Om het filosofisch uit te drukken: Jezus verkondigt – in de lijn van de hele Bijbel – een ethisch gekwalificeerde God, een God die ethische kenmerken en kwaliteiten vertoont.

Het is geen nieuw godsbeeld dat Jezus laat zien. Maar hij heeft het wel op scherp gesteld: God is niet de hoog verhevene die de touwtjes van ons leven in handen heeft en die de mens klein houdt.

De joodse filosoof Levinas zei het als volgt: 'Ik ben de auteur van mijn eigen bestaan, niet de acteur in het spel waar een ander de regie over heeft, zonder dat ik inzage heb in het script'.

Het godsbeeld van de Bijbel legt de verantwoordelijkheid, de autonomie bij de mens zelf. Maar het is geen vrijblijvende autonomie. Ook geen neutraal auteurschap, maar een dat gedeeld moet worden. De mens moet zich laten raken. Daaruit ontstaan broederschap, verantwoordelijkheid en zorg voor de ander, ook voor de schepping. God is liefde. En het is de opdracht van de mens om die Liefde in de wereld te brengen.

Tot zover Burggraeve in zijn boek.

In de gesprekken die we in onze gespreksgroep over dit boek hadden kwamen enkele van de volgende reacties naar voren:

De titel is enigszins pretentius, maar zal wel gekozen zijn om de commerciële aantrekkelijkheid. Het gaat immers niet om een andere god, maar om een ander godsbeeld. Ook constateerden verschillenden van ons dat wij zelf de tegenstelling tussen de hoogverheven, almachtige Rechter-God en de God die Liefde is en in onze wereld werkzaam is in ons leven grotendeels hebben overwonnen. En dat de benadering van Burggraeve ons in dat opzicht niet als wereldschokkend overkwam.

Meer moeite had men soms met het idee dat Gods Zelfopenbaring een voortgaand proces is dat niet afgesloten is toen de canon van bijbelse boeken werd vastgesteld. Dat we het evangelie in de tijd van toen leggen op de tijd van vandaag. En dat er dus na Jezus nog werk aan de winkel is. Alles is nog niet gezegd, gedacht en gedaan, ook niet in naam van het evangelie. De inspiratie, de Geest, is en blijft dezelfde. De incarnatie is – gelukkig – enkel mogelijk in creatieve, historische en dus telkens te herijken gestalten.

In ieder geval waren we het er roerend eens over het feit dat Burggraeve een aantal aantrekkelijke exegetische vergezichten biedt, of in zijn woorden in de teksten 'diepgrondt'. En het leek ons daarom zeer de moeite waard om iets van de rijkdom aan gedachten hier vandaag met u te delen.

Ekklesia Leiden  
Rapenburg 100  
2311GA Leiden  
[www.ekklesialeiden.nl](http://www.ekklesialeiden.nl)  
[info@ekklesialeiden.nl](mailto:info@ekklesialeiden.nl)